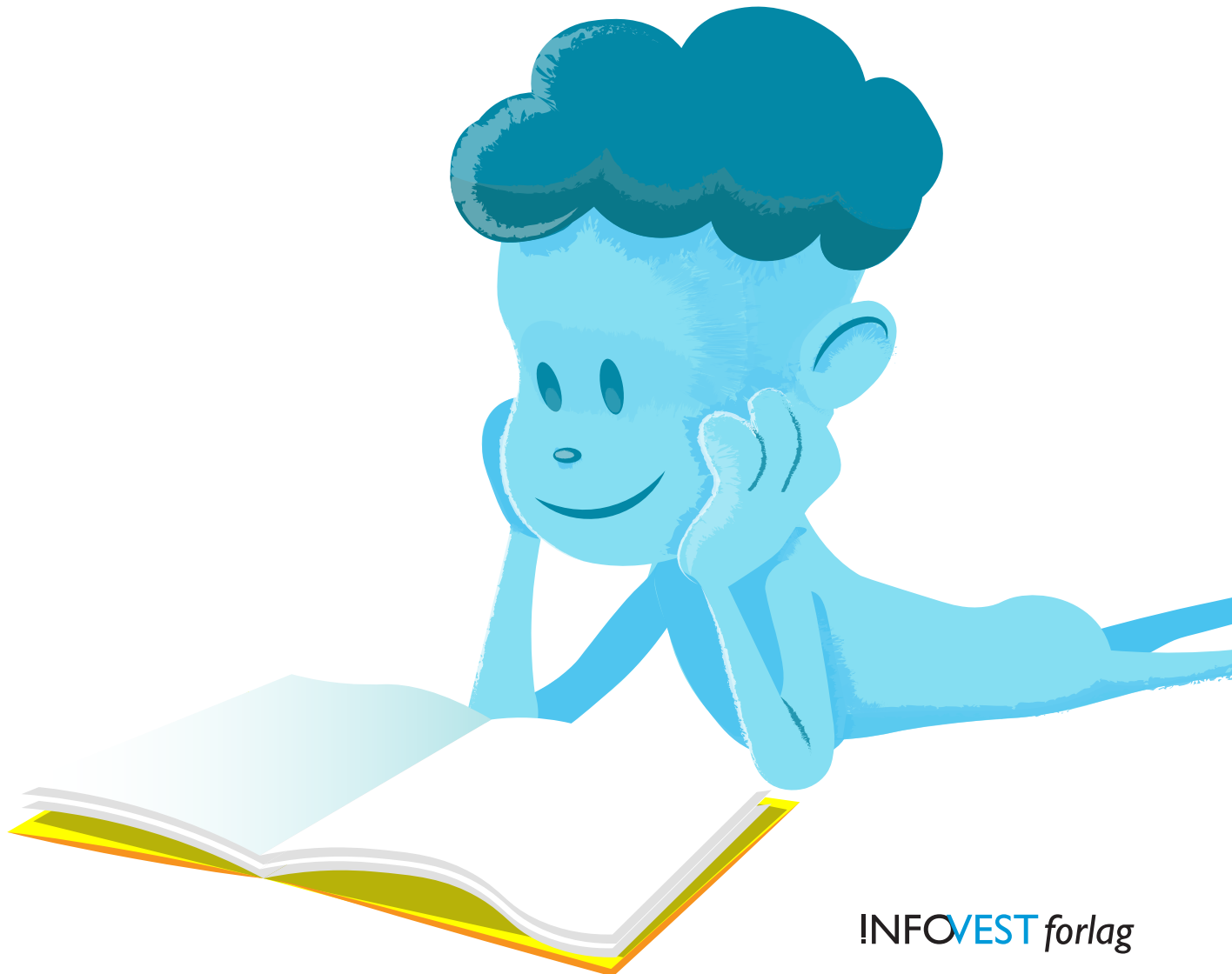

Bodil Nordbø

momme

og de tidlige språklydene

VEILEDER

INFOVEST forlag

Innhold

1	Formål og bruk	3
2	Bruk av Momme-kortene	3
2.1	Gjør oppgaver med Momme-kortene	3
3	Pedagogiske mål	4
3.1	Artikulasjon og bevisstgjøring av språklyder	4
3.2	Førspråklige ferdigheter	5
4	Språklydutvikling og språklydvansker	5
4.1	Artikulasjonsvansker	6
4.2	Fonologiske vansker	6
5	Vedlegg til utskrift	7
5.1	Momme-kort	7
5.2	Mommefigur	12

1 Formål og bruk

“Momme og de tidlige språklydene” er et pedagogisk verktøy som hjelper til i barns innlæring av norske språklyder. Boka gjennomgår 14 språklyder som er forventet at barn etablerer tidlig i sin språklydutvikling.

En trenger ikke følge en nøyaktig oppskrift for å få utbytte av boka. Den voksne kan imidlertid bruke seg selv for å få frem ulike pedagogiske mål (se under). Momme kan brukes sammen med alle barn, uansett hvor langt eller kort de er kommet i sin språklydutvikling. Innholdet er nyttig for små barn med lite variasjon i lydbruk, for å gjøre dem oppmerksomme på lyd og lydforskjeller. For eldre barn, som er kommet lengre i sin ekspressive språkutvikling, kan det være mer nyttig å lese boka med fokus på forskjeller på lydlike lyder, på korrekt artikulasjon, eller å knytte lyd til bokstav. Her er barn til enhver tid på forskjellige nivåer.

Barn har lettere for å lære nye ting når flere sanser er i bruk, og når de selv er aktive og deltakende. Vi bruker derfor gjerne håndtegn ved innlæring av språklydene. Da får barnet læring gjennom hørsel, syn og taktil sans.

2 Bruk av Momme-kortene

Momme-kortene er et sett med artikulasjonstegninger for de 14 språklydene boka gjennomgår. Skriv ut kortene og laminer dem gjerne.

Underveis, eller etter lesing av boka kan en etter tur trekke et kort og finne boksiden som har lik artikulasjonstegning. Målet er å matche kort med riktig side i boka og få flere repetisjoner av den aktuelle språklyden. Snakk om likheter og forskjeller på bildene.

2.1 Gjør oppgaver med Momme-kortene:

Gjennomgang og imitasjon:

Legg kortene i en bunke med bildesiden ned. Trekk kort etter tur og demonstrer lyden, artikulasjonen og eventuelle håndtegn for barnet. Du må gjerne oppfordre barnet til å imitere deg og Momme, men pass på å ikke presse. Aktiviteten må holdes lystbetont.

Gjem og finn Momme-kortene sammen:

Gjem Momme-kort forskjellige steder i rommet. Juster antallet til hvor lang du tenker at aktiviteten bør være. Let og finn ett og ett kort sammen. Imiter lyden, artikulasjonen og eventuelle håndtegn momme gjør på kortene.

Memory:

Skriv ut dobbelt sett av kortene og laminér dem gjerne. Legg bildekortene med bildesiden ned og spre dem utover bordet. Trekk kort etter tur og finn par. Den som finner flest like vinner spillet. *Juster spillet etter barnets alder og nivå.* Plukk ut kun noen av Momme-kortene og spill på samme måte. For de aller yngste kan en starte med noen av kortene og legge et passende antall av dem med bildesiden opp. En kan likevel snu kortene som ligger med bildesiden ned og finne par.

Dersom barnet bruker teksten på baksiden av kortet til å finne par, kan du skjule teksten med å legge på et farget papir før du laminerer kortene.

Momme-kortene finner du nederst i filen til utskrift.

3 Pedagogiske mål

3.1 Artikulasjon og bevisstgjøring av språklyder

Alle språklydene som presenteres i boka har en illustrasjon av Momme som artikulerer lyden. Disse er artikulasjonstegninger. Artikulasjonstegningene forsøker så godt som mulig å få frem hva som kjennetegner de ulike lydene og gir visuell støtte til dette. Artikulasjonstegningene viser hvilken plassering og form av lepper, kjeve og tunge som kreves for å lage hver enkelt språklyd. Momme overdriver dette, for å få frem kjennetegnene. Boka kan derfor gjerne leses med overdrevet og dramatisk imitasjon av Momme. Da blir det morsommere også.

I tillegg til artikulasjonstegningene inneholder også boka et scenario knyttet til hver språklyd. Hvert scenario skal støtte barnet i å danne et "bilde" av lyden. I de ulike scenarioene finner du bilder av ting som starter på den aktuelle språklyden som hører til (eksempelvis et pinnsvin i P-scenarioet). Bruk dette til å lytte ut første lyd i ord for barnet.

3.2 Førspåklige ferdigheter

Førspåklige ferdigheter er forutsetningene som må ligge til grunn for å utvikle språk, både impressivt og ekspressivt (Markusen-Brown, 2019).

Tre ferdigheter man kan øve på med Momme:

- 1) **Felles oppmerksomhet** oppstår når en person gjør en annen person oppmerksom på et objekt og de betrakter objektet sammen. Uten felles oppmerksomhet er ikke barnets vindu for modellering åpent. Jobb derfor for å skape felles oppmerksomhet med barnet når du gjennomgår boka og Momme-kortene (og ellers når du vil lære barn noe nytt).
- 2) **Matching** består av å finne to eller flere ting som ser like ut. Mange ting rundt oss kan se nesten likt ut. Evnen til å differensiere nyanser utvikler seg i takt med resten av barnets utvikling og modenhet. Å lære seg å skille på ting som ser nesten likt ut er en forutsetning for å kunne lære å skille på språklyder som høres nesten like ut (B/P, T/D osv.). Oppgaver som innebærer matching finner du under "Bruk av Momme-kortene".
- 3) **Imitasjon** innebærer å etterligne andre. Momme inviterer til imitasjon av språklyder gjennom bruk av boka og Momme-kortene. Verktøyet legger også opp til imitasjon av bevegelser, som håndtegn eller å "banke på døra til muldvarpen". Bruk dette.

4 Språklydutvikling og språklydvansker

Hvert språk består av en rekke lyder og disse utgjør språkets språklydsystem. Når et barn lærer språklydene i sitt språk skjer dette gjerne i en bestemt rekkefølge; lyder som lages med leppene og langt fremme i munnen læres ofte først, mens lydene som lages lenger bak i munnen læres senere. Årsaken til at dette er den vanligste rekkefølgen er at barn støtter seg på synssansen for å lære å imitere andre. Det er lettere å observere når andre lager lyder med de synlige delene av munnen (lepper, tungespiss og tenner), enn de skjulte (gane, tungerygg).

Noen ganger kan barn ha vansker med å lære seg å lage en eller flere av språklydene i språket.

4.1 Artikulasjonsvansker

Å artikulere betyr å forme eller uttale en språklyd. Dersom barnet har vansker med å utføre de motoriske bevegelsene som er nødvendige for å forme eller lage en bestemt lyd (for eksempel /r/ eller /s/) vil dette kunne være en artikulasjonsvanske. Da vil barnet som regel erstatte lyden med en lyd de allerede kan, eller utelate lyden som er vanskelig å lage, både i egen tale og ved imitasjon av andre.

4.2 Fonologiske vansker

Fonologi er det området av språket som omhandler språklydene og språklydsystemet. Hvis et barn har vansker med å bruke enkelte språklyder, kan det skyldes at barnet ikke enda har lært språklydene, eller oppfattet forskjellen mellom dem. Da kan barnet organisere språklydsystemet sitt etter lyder som det allerede kan. Dette kan føre til at lydene en ikke har lært ofte erstattes med lyder som er enklere for barnet å lage.

For å hjelpe barn med artikulasjons- og/eller fonologiske vansker kan man lære barn hvor og hvordan man lager forskjellige lyder. En kan gjøre barnet mer bevisst på egen munn og på at det går an å plassere tungen på forskjellige steder. Bruk speil og studer hva dere gjør når dere lager ulike språklyder. Det kan være ekstra nyttig å beskrive forskjeller mellom lyder som høres like ut. Eksempelvis K- og T-lyd. T-lyden lages ved at man løfter tungespissen opp bak tennene i overkjeven, mens K-lyden lages ved at tungeryggen løftes opp bak i den bløte ganen. Ved å arbeide med å bli oppmerksom på lyd, og ulike kvaliteter og kontraster ved språklydene, kan en styrke barnets fonologiske bevissthet, og på denne måten hjelpe barnet til å organisere språklydsystemet sitt på nytt.

Kilder:

Markussen-Brown (2019): Barnets språktilegnelse og pedagogisk praksis. Info Vest forlag.

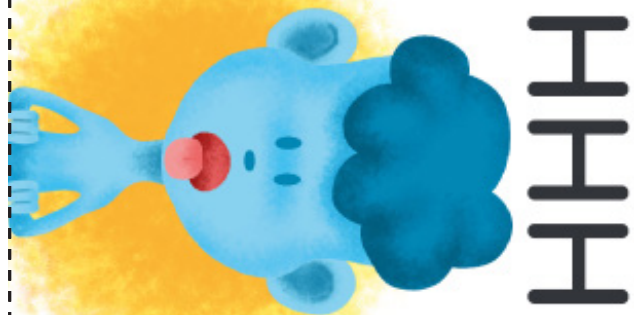

5 Vedlegg til utskrift

5.1

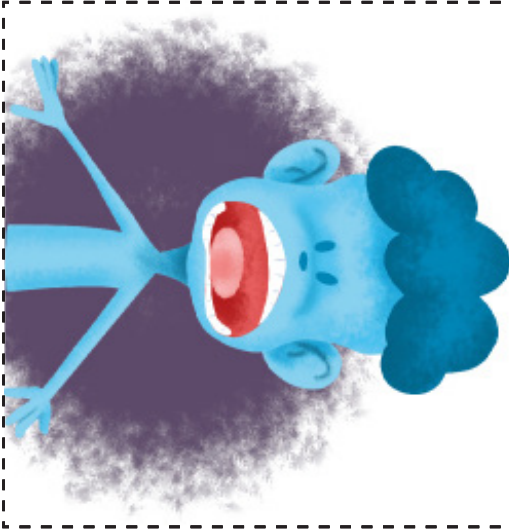
Sett leppene mot hver-
andre med et lett press.
Send luftstrømmen gjen-
nom nesen.
Tunga hviler mot tennene i
underkjeven.
Sett på stemmen. M-lyden
er en stemt og nasal lyd.

Åpne munnen. Tunga hviler
mot tennene i underkjeven
(men Momme overdriver
og tar tunga ut).
Send luft fra halsen og
ut munnen. H-lyden er
ustemt.

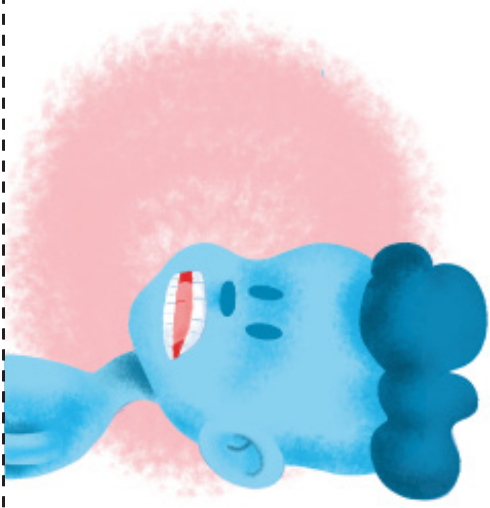

Åpne munnen og trekk
leppene litt fra hverandre.
Tunga hviler mot tennene
nede i munnen.
Sett på stemmen. E-lyden
er stemt.

ÆÆÆÆ

Gap opp. Trekk munnvike-
ne fra hverandre.
Tunga hviler mot tennene i
underkjeven.
Sett på stemmen. Æ-lyden
er stemt.

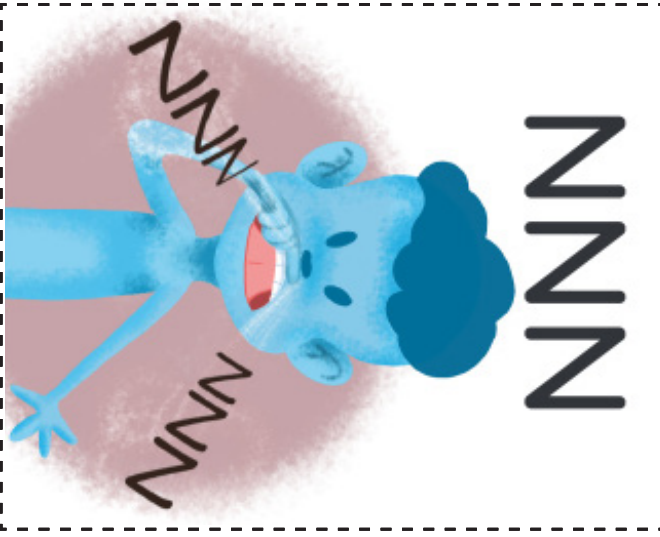
TTT

Sett tungespissen opp bak
fortennene, press på med
luft bak tungespissen og
lag en hard lyd. T-lyden
har samme artikulasjons-
sted som D-lyden.
T-lyden er ustemt.

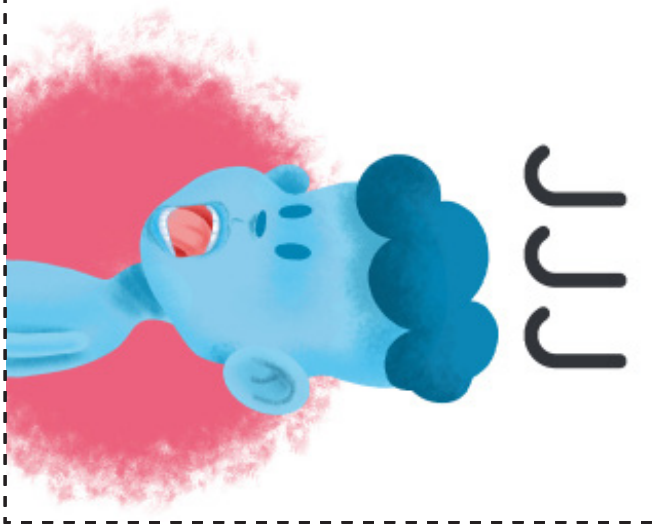

PPP

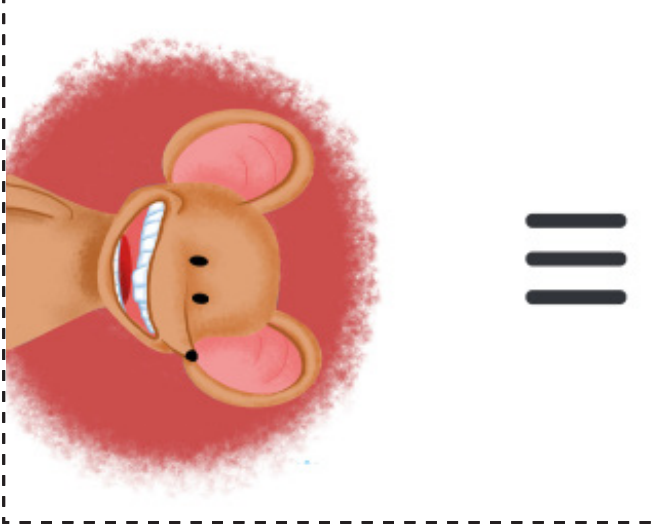
Press leppene litt hardt
sammen. Press på med
luft bak leppene og lag en
hard lyd når
luftstrømmen presser leppene
fra hverandre.
P-lyden har samme artikula-
sjonssted som B-lyden.
P-lyden er ustemt.

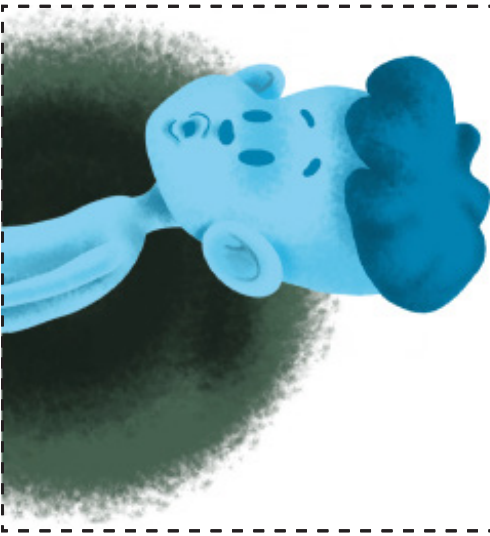
Sett tungespissen opp bak fortennene. Sidene på tungen skal ha kontakt med sidene fremme i den harde gane. Send luftstrømmen gjennom nesa. Sett på stemmen. N-lyden er stemt og nasal lyd.

Lag en liten åpning i munnen. Løft bakre del av tunge opp bak i ganen. Sett tungespissen bak fortennene nede. Sett på stemmen. J-lyden er stemt.

Smil med munnen litt åpen og stram leppene lett. Tunga hviler mot tennene i underkjeven. Sett på stemmen. l-lyden er stemt.

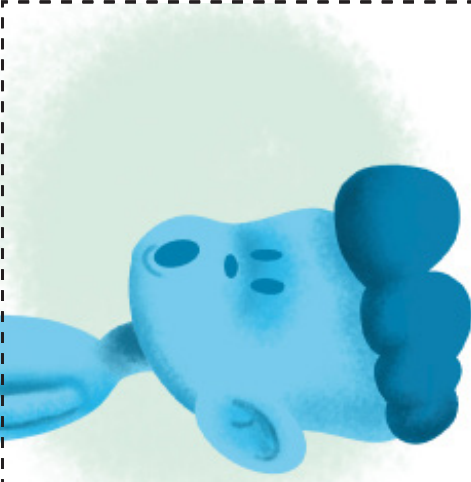
U-U-U

Lag en liten lepperunding.
Plasser tunga frem mot
tennene i underkjeven.
Sett på stemmen. U-lyden
er stemt.

D-D-D

Sett tungespissen opp
bak fortennene, press på
med luft bak tungespissen
og lag lyden. D-lyden har
samme artikulasjonssted
som T-lyden.
Sett på stemmen. D-lyden
er stemt.

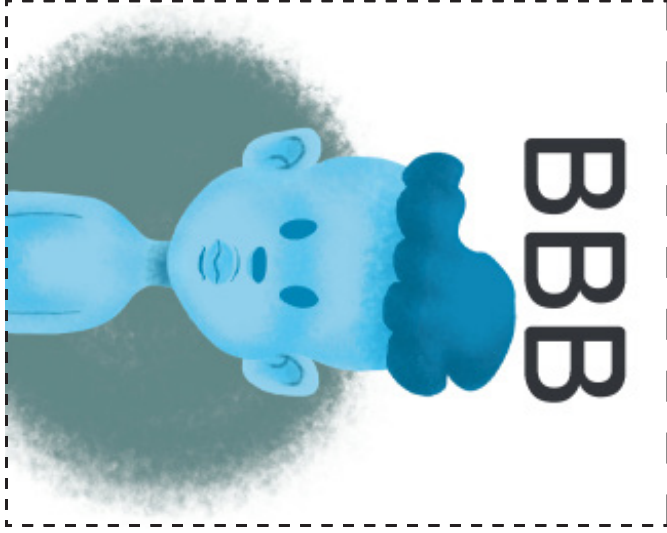

Å-Å-Å

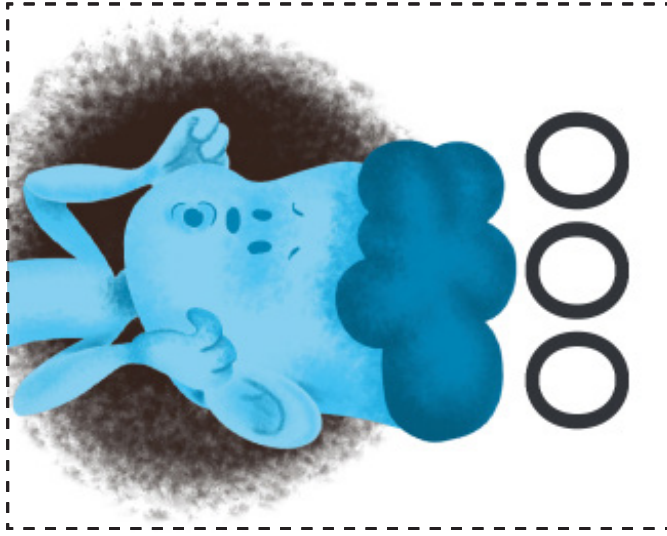
Lag en runding med leppe-
ne og senk underkjeven litt.
Tunga settes i bunnen av
munnen og trekkes litt bak
fra tennene nede.
Sett på stemmen. Å-lyden
er stemt.

Slipp underkjeven ned for
å lage et gap. Munnen får
en ovalformet form.
Tunga hviler mot tennene i
underkjeven.
Sett på stemmen. A-lyden
er stemt.

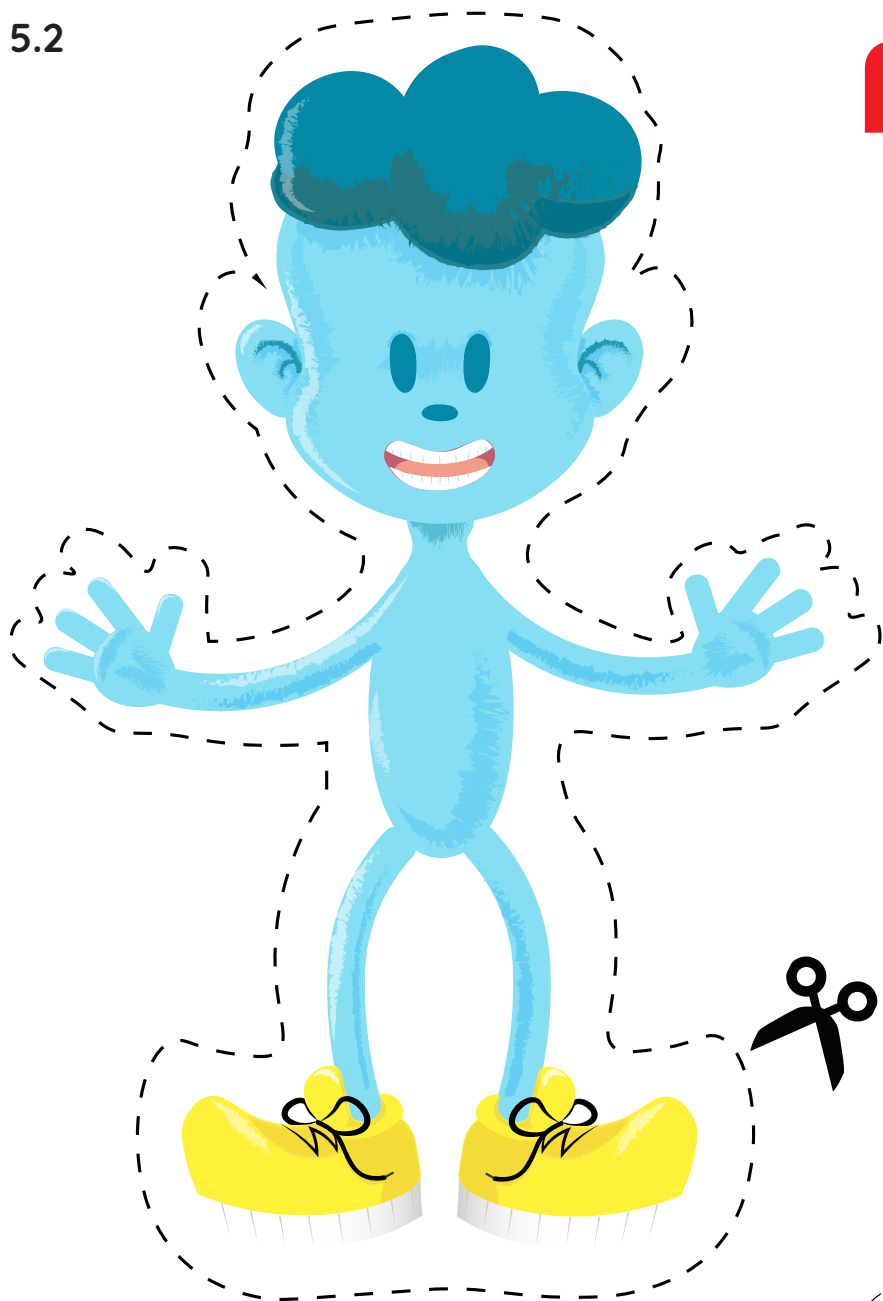

Press leppene sammen.
Press på med luft bak lep-
pene og lag lyden når
luftstrømmen presser lep-
pene fra hverandre.
Tunga hviler mot tennene i
underkjeven.
B-lyden har samme artiku-
lasjonssted som P-lyden.
Sett på stemmen. B-lyden
er stemt.

Lag en liten runding med
leppene.
Tunga settes i bunnen av
munnen og trekkes litt bak
fra tennene nede.
Sett på stemmen. O-lyden
er stemt.

Klipp oss ut!

Klipp oss ut!

